

оптимальної структури управління; координація управління ЗЕД з іншими видами діяльності підприємства на внутрішньому ринку; розробка стратегічних напрямків зовнішньоекономічної діяльності; а також облік і контроль ефективності зовнішньоекономічних операцій, інформаційне забезпечення рішень в сфері зовнішньоекономічних відносин з іноземними партнерами.

Проведення SWOT-аналізу дасть можливість визначити свої сильні сторони для подальшого розвитку та слабкі сторони, щоб мінімізувати їх вплив на результати діяльності. Експерти зазначають, що саме удосконалення маркетингової діяльності та стимулювання збуту надає підприємствам нових потенційних споживачів та збільшення обсягів продажу за короткостроковий період.

1. Завьялов П. Проблеми міжнародної конкурентоспроможності товаровиробників та способи їх вирішення/ Маркетинг, 2008. – 45-49 с.
2. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник / О. П. Гребельник, О. О. Романовський. — К.: Деміур, 2009. — 296 с.
3. Дахно І. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посібник / І. І. Дахно. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.
4. Максимець О.В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / О.В. Максимець, А.М. Вічевич. — Львів: Афіна, 2011. — 140 с.
5. Яковлев А. І. Удосконалення методів визначення ефективності ЗЕД // Фінанси України, 2010. – 25-27с.
6. Єрьомін А.В. Вплив процесу глобалізації на формування і трансформацію конкуренції / Вісник СГСЕУ, 2010. № 2 (31).
7. Павлюк Т.С. Аналіз проблем управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств машинобудівної галузі України / Т.С. Павлюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент, 2015. – 142-145с.

УДК 330.322

Жданова Л.Л., д.е.н., професор

Одеський національний економічний університет

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ І НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ

Предметом дослідження статті є соціальні інститути, що стимулюють технічний прогрес та індустріалізацію економіки. Мета дослідження – виявити

можливості нової індустріалізації в Україні, виходячи із специфіки її інституціональної структури. Принципово новим є поставлене питання про профспілку як соціальний інститут індустріалізації і про специфіку вітчизняних профспілок як симулякрів.

Ключові слова: інститут, індустріалізація, деіндустріалізація, технічний прогрес, профспілка, симулякр.

Lyudmila Zhdanova

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF INDUSTRIALIZATION AND NEW INDUSTRIALIZATION

Social institutions that stimulate technological progress and industrialization of the economy are the presented article subject. The purpose of the study is to identify the possibilities of new industrialization in Ukraine, based on the specifics of its institutional structure.

The article shows that in the institutional system of developed countries, the main social institution that initiates technical progress and industrialization of the economy is trade union. Trade unions are seeking for a wage increase that encourages employers to introduce in their enterprises inventions that supplant labour, to raise the technical level of their companies.

The creation of such trade unions in modern Ukraine is difficult, because this institutional niche is already occupied by trade unions inherited from the Soviet system, where they did not solve the problems of labour cost and working time, their activities were limited to mass cultural work. This is what they continue to do in modern Ukraine. The low cost of labour was one of the reasons of the economy de-industrialization.

In modern conditions of deployment of the new industrial revolution, very slow technical progress is possible only in those sectors that operate on the domestic market and do not face international competition. Otherwise, the situation is with manufacturers who are forced to compete in the global market. Low staff salaries are their competitive advantages, however, low technical level of production makes their products uncompetitive. For these reasons, since the beginning of market transformations, domestic producers of technically complex diversified products have collapsed, competing with foreign firms not only in terms of the price of goods, but also in terms of quality. At the same time, producers of standardized products that competed with foreign firms only in terms of the price of goods turned out to be competitive. They began to increase production volumes and supplies to foreign markets.

As a result, Ukraine has lost engineering industries, but increased the scale of production in agriculture, where it has comparative economic advantages. At the same time, the domestic economy does not produce the means of labour necessary for agriculture, that is, simultaneously with the expansion of the production of agricultural products, it increases the demand for agricultural equipment, which it buys on the world market, paying for it by agricultural products. Under these conditions, new industrialization becomes an urgent task.

Considering that the internal institutional environment and global competition are pushing the Ukrainian economy not towards new industrialization, but, on the

contrary, towards deindustrialization, it is necessary to work out a state development strategy. The development of such a program is possible only under the condition of consolidation of social forces that are interested in economic progress, are able to influence on the government and control its actions.

The study was performed by a genetic method based on the unity of the historical and the logical in the process of ascent from the abstract to the concrete. A fundamentally new is the question posed about trade union as a social institution of industrialization and about the specifics of domestic trade unions as simulacrum.

The research is aimed primarily at the development of the theory of industrialization, in which at present the issues of institutional support of technical progress are on the periphery of the researchers attention.

The findings of the study can also be used in the development of economic policies aimed at stimulating technological progress and the industrialization of the economy of Ukraine.

Key words: institute, industrialization, deindustrialization, technical progress, trade union, simulacrum.

Жданова Л.Л.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ И НОВОЙ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ

Предметом исследования статьи являются социальные институты, стимулирующие технический прогресс и индустриализацию экономики. Цель исследования – выявить возможности новой индустриализации в Украине, исходя из специфики ее институциональной структуры. Принципиально новым является поставленный вопрос о профсоюзе как социальном институте индустриализации и о специфике отечественных профсоюзов как симулякрах.

Ключевые слова: институт, индустриализация, деиндустриализация, технический прогресс, профсоюз, симулякр.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Промислова революція і потім індустріалізація забезпечили найбільші темпи зростання багатства суспільства. Промислова революція, яка характеризується радикальною зміною технологічних процесів, здійснюється у відносно стислі терміни. На відміну від неї, індустріалізація як еволюційний етап у розвитку продуктивних сил, характеризується широким розповсюдженням технологій, що запропоновані промисловою революцією. Такий розрив між створенням нових технологій та розширенням їх використання розкриває простір для здійснення індустріалізації навіть у тих країнах, які не ініціювали їх винахід. Виходячи з цього, всебічне

дослідження індустріалізації має не лише теоретичне, але і практичне значення для країн, які відстали в рівні свого розвитку. У такому дослідженні перш за все увагу необхідно приділити інститутам, які сприяють індустріальному розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідники все більше звертають увагу на нову промислову революцію, яка розгорнулася у розвинутих країнах, відповідно, і на нову індустріалізацію, яка слідує за промисловою революцією. Відносно нової промислової революції, дослідники концентруються на аналізі змін у продуктивних силах. Цей напрямок досліджень представлений працями таких вчених, як Е. Бриньолфсон і Е. Макафі, П. Марш, Дж. Ріфкін, К. Шваб. Відносно нової індустріалізації, увагу дослідників привертають зміни у інститутах. Цей напрямок досліджень представлений працями таких вчених, як Д. Аджемоглу і Дж. А. Робинсон, Р. Аллен, Н. Розенберг і Л. Е. Бірдцел, Е. де Сото та ін. Одночасно все більше прибічників набуває концепція нової індустріалізації як моделі економічних перетворень в Україні. Внесок у розробку цієї концепції зробили В. Г. Бодров, В. П. Вишневський, В. М. Геєць, А. Я. Глуха, П. С. Ещенко, Л. О. Збаразська, М. І. Зверяков, Ю. В. Кіндзерський, О. В. Летуча. Однак, на сьогодні ще не можна констатувати, що вже з'ясовано комплекс та ієрархію інститутів, необхідних для здійснення нової індустріалізації в Україні, яка суттєво зменшила свій індустріальний потенціал у процесі ринкової трансформації. Необхідність таких досліджень викликана прагненням вітчизняного суспільства інтегруватися у європейську економіку, якій властиві розвинуті інститути, що стимулюють нову промислову революцію і нову індустріалізацію.

Цілі статті. Метою написання даної статті є визначення базових інститутів, що сприяють індустріалізації, та дослідження специфіки їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інституціоналізм багатство народів пов'язує перш за все з набором правил, що визначають умови функціонування і розвитку суспільного виробництва. Наукова задача дослідження процесу

індустріалізації полягає в тому, щоб з'ясувати, чому в тій чи іншій країні ресурсів, необхідних для створення нових продуктивних сил, тобто заощаджень та інвестицій, цілком вистачає, а в іншій – бракує. У цьому поясненні інституціональна теорія акцент робить на формуванні інституційного середовища, що стимулює нагромадження капіталу, і, як наслідок, – створення нових продуктивних сил.

До основних, базисних інститутів як правило відносять інституціональну стабільність, низькі податки, стабільність цін, недоторканність власності, недоторканність особистості, соціальну мобільність, конкурентні ринки, права інтелектуальної власності [1, с. 210-237]. Такі фундаментальні інститути створено майже у всіх країнах світу, як у тих, що першими встали на шлях розвитку ринкової економіки, так і у тих, які запізнилися з ринковими перетвореннями – у колишніх колоніях та залежних країнах, а ще пізніше – у пострадянських країнах. Серед цих інститутів найважливішу роль відіграють такі, що забезпечують нагромадження капіталу. Більшість дослідників вважає такими інститутами права власності. Однак закони про власність, які сформовано майже у всіх країнах світу, не працюють за межами Заходу [2, с. 155-208]. Такий стан справ пов'язаний з тим, що захист прав власності потребує цілого комплексу суспільних інститутів, які виходять за межі економіки. Мова йде про правові та політичні інститути. Таким чином, створення інститутів економічного розвитку виявляється складним процесом, реалізація якого невід'ємна від політико-правового процесу.

Вчені доводять, що політика і політичні інститути визначають вибір економічних інститутів [3, с.14-15]. Саме від політичних інститутів залежить, чи можуть громадяни впливати на прийняття рішень політиками. Інакше кажучи, чи будуть політики діяти в інтересах громадян, або вони зможуть використовувати владу, довірену їм суспільством (а то і узурповану ними), для власного збагачення і проведення політики, яка вигідна тільки їм, але абсолютно не вигідна виборцям. При такому трактуванні взаємозв'язків політики і економіки центральною проблемою у формуванні інститутів розвитку стає проблема контролю виборців

(громадян) над політиками і держслужбовцями (владою). Найважливішим стає формування таких інститутів громадянського суспільства, які здатні забезпечити розробку владою економічної політики, що віддзеркалює економічні інтереси суспільства у цілому, а не лише інтересів самих політиків.

Цілком зрозуміло, не всі інститути громадянського суспільства мають однакові можливості тиску на владу. Найпотужнішою силою володіють масові і добре організовані інститути, які спроможні не лише висловити власні інтереси, але й завдати економічного збитку владі у разі неврахування цих інтересів. Таким інститутом у розвинутих країнах сьогодні є профспілки. Тиск профспілок на роботодавців примушує тих підвищувати заробітну плату, що робить працю дорогим ресурсом і мотивує роботодавців шукати можливостей замінити цей дорогий ресурс більш дешевим. На допомогу приходять техніка. Технічний прогрес, а потім – науково-технічний прогрес, промислова революція, а потім – індустріалізація розвиваються лише за умови постійного тиску профспілок на роботодавців з вимогами підвищення заробітної плати. Так розгортаються події у розвинутих країнах. У пострадянських країнах, у тому числі і в Україні, профспілки не тиснуть на роботодавців з метою підвищення заробітної плати, і як результат – не відіграють ролі мотиватора змін у технічному рівні виробництва. Такий стан справ пов'язаний з тим, що сучасні українські профспілки є спадкоємцями радянських профспілок, які не вирішували проблем вартості праці та тривалості робочого часу. Їх компетенції обмежувалися культурно-масовою роботою та матеріальною допомогою окремим членам колективів у заздалегідь обговорених випадках. Саме такими функціями обмежена діяльність і сучасних вітчизняних профспілок, що суттєво, інституціонально відрізняє їх від профспілок західних країн. Вітчизняні профспілки – це інший інститут, який не співпадає за своїми суспільними функціями з профспілками розвинутих країн. Проте він зберігає таку саму назву і, більше того, він залишається самим масовим суспільним інститутом у сучасній Україні. Такі інститути, які лише ззовні, формально схожі на справжні, але по суті реальними не являються,

називаються симулякрами. Симулякри займають відповідну нішу інституціональної системи суспільства і не допускають туди справжній інститут. Як наслідок відсутності тиску на роботодавців з метою підвищення заробітної плати, вітчизняні підприємці не мотивовані підвищувати технічний рівень виробництва, впроваджувати у виробництво досягнення науково-технічного прогресу. Відповідно і перед владою не постає проблема врегулювання суперечок між найманою працею і роботодавцями, не постає проблема стимулювання технічного прогресу, створення нових робочих місць у високотехнологічних секторах виробництва, розвитку науки і наукового обслуговування, створення технопарків і технополісів.

У сучасних умовах розгортання нової промислової революції дуже повільний технічний прогрес можливий тільки у тих секторах і видах виробництва, які працюють на внутрішній ринок і не стикаються зі світовими фірмами-конкурентами. Іншим є положення справ у тих виробників, які примушені конкурувати зі світовими виробниками. Цілком зрозуміло, що низька заробітна плата персоналу є їх конкурентною перевагою, проте низький технічний рівень виробництва робить їх продукцію неконкурентоспроможною. Саме з цих причин з початку ринкових перетворень розорилися вітчизняні виробники технічно складної диверсифікованої продукції, які конкурували з іноземними фірмами не лише за параметром ціни товару, але й за параметром якості. Одночасно виробники стандартизованої продукції, які конкурували з іноземними фірмами лише за параметром ціни товару, виявилися конкурентоспроможними. Вони почали нарощувати обсяги виробництва і обсяги поставок на закордонні ринки. Цей шлях зміни галузевої структури вітчизняної економіки не є принципово новим у світі. До пострадянських країн саме так змінювалася галузева структура економік колоній та залежних країн. Як визначає Р. Аллен: «У міру зникнення в Азії і на Близькому Сході дрібного виробництва, зайняті в ньому робітники переміщалися в сільське господарство і країни цих регіонів ставали експортерами пшениці, бавовни, рису та інших сировинних товарів. Іншими словами, так відбувалося становлення сучасних

слаборозвинених країн. Ці події не були пов'язані ні зі змовою багатих, ні зі звичайним колоніалізмом (хоча він і зіграв свою роль). Вони були наслідком одного з фундаментальних принципів економічної науки – порівняльної переваги. Відповідно до цієї теорії, країни, які торгують між собою, спеціалізуються на випуску тих товарів, які вони здатні відносно ефективно виробляти» [4, с. 81-82]. Однак міжнародна спеціалізація на основі принципу порівняльних переваг зумовила безперервне зростання відмінностей у відносній ефективності інвестицій в різних галузях економіки. Дію цього принципу можна пояснити на прикладі з історії виготовлення текстильних виробів з бавовни в Індії та Англії. Під час промислової революції продуктивність праці в англійській бавовняній промисловості росла в міру вдосконалення машин і устаткування. Відповідно до принципу порівняльних переваг, підвищення продуктивності в Англії, за умови, що в Індії продуктивність праці в галузі підвищувалась не настільки високими темпами, означало зростання конкурентоспроможності англійських виробників бавовняних тканин і одночасне зниження рівня конкурентоспроможності індійських постачальників. І навпаки, порівняльна перевага Індії у виробництві сільськогосподарської продукції мала збільшитися, а Англії – зменшитися. Принцип порівняльних переваг передбачає, що високий темп зростання продуктивності в період промислової революції мав сприяти індустріальному розвитку Англії і, навпаки, деіндустріалізації Індії. Так і сталося. Індія втратила колишні переваги у виробництві тканин, але придбала переваги у сфері сільськогосподарського виробництва. Історія індійського виробництва текстилю у XIX столітті була типовою для більшої частини третього світу того часу. Асиметричні технічні зміни укупі з глобалізацією сприяли промислому розвитку західних країн і одночасної деіндустріалізації економік Азії. Результатом цих процесів став слаборозвинений третій світ [4, с. 83-84].

Ринковий механізм деіндустріалізації економіки, проаналізований Р. Алленом на прикладі економіки Індії є універсальним, він діє і у сучасній економіці. Саме так відбулася деіндустріалізація економіки України, яка втратила галузі

машинобудування і збільшила масштаби виробництва у сільському господарстві, де має порівняльні економічні переваги. При цьому вітчизняна економіка не виготовляє засоби праці, необхідні для сільського господарства, тобто одночасно з розширенням виробництва аграрної продукції збільшується попит на сільгосптехніку, яку вітчизняні аграрії купують на світовому ринку, сплачуючи за це аграрною продукцією. За таких умов нова індустріалізація стає невідкладним завданням. Проте, враховуючи, що внутрішнє інституціональне середовище та світова конкуренція підштовхують економіку України не до нової індустріалізації, а, навпаки, до деіндустріалізації, необхідно звернути увагу на досвід країн, яким вдалося здійснити індустріалізацію у стислі терміни.

Такий досвід, починаючи з XIX століття, накопичено країнами, правлячі кола яких усвідомили власне відставання від лідерів індустріального розвитку і, прагнучи подолати це відставання, розробляли комплекси політичних заходів, спрямованих на індустріалізацію економіки.

На відміну від них, правлячі еліти колоній і залежних країн, в силу особливостей своїх економічних інтересів і політичних систем не усвідомлювали необхідності і не мали економічних мотивів для здійснення стратегії розвитку. У цих країнах формувалася компраторська буржуазія, котра проводила економічну політику, спрямовану на вигоду правлячих еліт, а не інтереси суспільства у цілому.

Схожа ситуація складається в пострадянських країнах. З точки зору політиків і держслужбовців, немає ніякої необхідності вводити більш корисні для економічного зростання інститути, якщо діючі інститути набагато краще служать інтересам самої правлячої еліти. Для розробки ефективної економічної політики, що розкриває простір індустріалізації, політична влада повинна бути рівномірно розподілена, уряд має бути підзвітний громадянам і реагувати на їх вимоги, а економічні стимули створювати інновації та впроваджувати їх у виробництво повинні бути у широких верств населення.

Висновки. Отже для здійснення індустріалізації та нової індустріалізації необхідний комплекс суспільних інститутів,

найважливішими серед яких є профспілки, здатні чинити тиск на роботодавців з метою підвищення заробітної плати. Саме висока заробітна плата мотивує підприємців впроваджувати у виробництво досягнення науково-технічного прогресу. Створення таких профспілок у сучасній Україні ускладнено, тому що ця інституціональна ніша вже зайнята профспілками, успадкованими від радянської системи, де вони не вирішували проблем вартості праці та тривалості робочого часу, а обмежувалися лише культурно-масовою роботою. Саме цим вони продовжують займатися і в сучасній Україні. Відтак, індустріалізація потребує розробки державної стратегії розвитку, яка можлива лише за умови консолідації суспільних сил, які зацікавлені в економічному розвитку і які спроможні впливати на владу та контролювати її дії.

1. Кларк Г. Прощай, нищета! Краткая экономическая история мира / пер. с англ. Н.Эдельмана. – 2-е изд. – М.: Издательство Института Гайдара, 2013. – 544с.
2. Сото Э. де. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире // Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 272с.
3. Аджемоглу Д., Робинсон А. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. – М.: АСТ, 2016. – 693 с.
4. Аллен, Р. Глобальная экономическая история : Краткое введение [Текст] / пер. с англ. Юрия Каптуревского. М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. — 224 с.

УДК 339.7

Зеленко С.В., к.е.н. доцент

Бродська І.І. к.е.н. доцент

Гаврилук В.Ю.

Луцький національний технічний університет

МІСЦЕ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗИ

В статті розкрито особливості розвитку лісового господарства України, охарактеризовано принципи стратегічних напрямів розвитку та визначено проблеми, які повинні бути вирішені. На основі вивчення стану лісозабезпеченості України встановлено, що необхідно посилити заходи щодо контролю за використанням лісових ресурсів.